

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 8 november 2017

Analyse economische en budgettaire effecten van pakket wijzigingsvoorstellen van GroenLinks, SP en PvdA op het Regeerakkoord

*Uitgevoerd op verzoek van de
Tweede Kamerfracties van GroenLinks,
SP en PvdA*

CPB Notitie

Aan: De Tweede Kamerfracties van GroenLinks, SP en PvdA

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T 088 9846000
I www.cpb.nl

Contactpersoon
Wim Suyker en Remco Mocking

Datum: 8 november 2017

Betreft: Analyse economische en budgettaire effecten van pakket
wijzigingsvoorstellen van GroenLinks, SP en PvdA op het
Regeerakkoord

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
2	Overheidsbegroting.....	3
3	Zorg.....	6
4	Macro-economische effecten	6
5	Overheidssaldo en overheidsschuld	8
6	Koopkrachteffecten.....	9
7	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	13
8	Structurele werkgelegenheidseffecten	14
9	Houdbaarheid overheidsfinanciën	15
10	Overzicht maatregelen.....	16
10.1	Uitgaven.....	16
10.2	Lasten.....	19

1 Inleiding

Het CPB heeft op verzoek van de fracties in de Tweede Kamer van GroenLinks, SP en PvdA de budgettaire en economische effecten van hun pakket wijzigingsvoorstellen op het Regeerakkoord gezien. Dit pakket is ons op 2 november j.l. aangeleverd.

Wijzigingsvoorstellen zijn afgezet tegen de jongste actualisatie van de middellangetermijnverkenning 2018-2021, waarin het financiële kader van het Regeerakkoord is verwerkt.^{1,2} Het terugdraaien van een ombuiging van het kabinet betekent daarom een intensivering.

De door het CPB verwerkte maatregelen worden in hoofdstuk 10 van deze notitie in detail gepresenteerd. Een aantal ingeleverde maatregelen heeft een taakstellend karakter. Dit is in hoofdstuk 10 voor de betreffende maatregelen aangegeven. Bij een concretere invulling kunnen de effecten afwijken. Bij lastenmaatregelen wordt de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo) gepresenteerd. Eventuele niet-EMU-relevante lastenontwikkelingen worden niet weergegeven.

¹ CPB, 2017, Actualisatie middellangetermijnverkenning 2018-2021 (verwerking Regeerakkoord), CPB Notitie, 27 oktober. ([link](#)) Zie ook CPB, 2017, Analyse economische en budgettaire effecten van de financiële bijlage van het Regeerakkoord, CPB Notitie, 4 oktober ([link](#)).

² Deze verkenning wordt aangeduid met basispad in deze Notitie.

2 Overheidsbegroting

Het beleidspakket houdt het **EMU-saldo** in 2021 per saldo ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt het beleidspakket de **overheidsuitgaven** per saldo met 9,8 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name zorg en sociale zekerheid. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 2,8% per jaar.

Het beleidspakket houdt de uitgaven aan **openbaar bestuur** ongewijzigd. Dit betekent dat de beoogde netto intensivering van de Rijksuitgaven niet via accreseffecten doorgegeven wordt aan het gemeente- en provinciefonds. Het beleidspakket geeft per saldo 0,3 mld euro meer uit aan **veiligheid**. Het gaat hierbij om verbeterde arbeidsvoorwaarden voor medewerkers in dit domein. De **defensie-uitgaven** blijven onveranderd.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt het beleidspakket tot een netto intensivering van 0,1 mld euro. Dit betreft de exploitatiekosten voor de MAUT-heffing.

Het beleidspakket intensiveert in 2021 0,3 mld euro op **milieu**. Deze intensivering is gerelateerd aan de verlaging van de gaswinning. Om die gaswinning verder te kunnen verlagen zijn investeringen in infrastructuur en stikstofinstallaties nodig.

Op **onderwijs** wordt voor 1,5 mld euro geïntensiveerd in 2021. Het gaat om verhoging van de lumpsum (primair) onderwijs, onder andere ten behoeve van salarisverhoging. In de **zorg** intensiveert het beleidspakket per saldo 5,5 mld euro. Zie hoofdstuk 3.

Het beleidspakket intensiveert 1,6 mld euro in de **sociale zekerheid**. Er wordt onder andere geld beschikbaar gesteld aan de minister van SZW om in overleg met sociale partners een verlaging van de AOW-leeftijd te bewerkstelligen voor mensen met zware beroepen en lage inkomens. Deze maatregel is technisch ingevuld als een algemene verlaging van de AOW-leeftijd met een half jaar, omdat het lastig is om zware beroepen af te bakenen en het voorstel geen concrete invulling bevat. Verder wordt er geld vrijgemaakt voor de bestrijding van armoede en voor schuldhulpverlening.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 0,6 mld euro meer besteed. Er komt een investeringsfonds om de nieuwbouw van huurwoningen te stimuleren.

De **uitgaven aan internationale samenwerking** blijven onveranderd, net als de **overige uitgaven**.

Het beleidspakket leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,6% per jaar ten opzichte van het basispad. In de **zorgsector** stijgt de werkgelegenheid eveneens met 0,6% per jaar (zie hoofdstuk 4).

Tabel 2.1 Effecten op de overheidsuitgaven van het beleidspakket

	2017	Basispad 2021	Netto intensivering	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,8	66,5	0,0	66,5	1,5	1,4
Veiligheid	12,6	12,5	0,3	12,8	-0,2	0,2
Defensie	7,5	9,3	0,0	9,3	5,6	5,7
Bereikbaarheid	9,9	10,4	0,1	10,5	1,2	1,3
Milieu			0,3	0,3		
Onderwijs	38,0	39,9	1,5	41,4	1,2	2,1
Zorg	67,0	78,5	5,5	84,0	4,0	5,8
Sociale zekerheid	88,4	92,4	1,6	94,0	1,1	1,5
Overdrachten aan bedrijven	9,5	9,9	0,6	10,5	1,0	2,5
Internationale samenwerking	12,0	14,2	0,0	14,2	4,1	4,2
Overig			0,0	0,0		
Totaal EMU-relevante uitgaven	307,9	334,7	9,8	344,5	2,1	2,8

In het basispad zijn de functies arbeidsvoorwaarden, milieu en overig niet gespecificeerd.

Tabel 2.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van het beleidspakket

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	45	35	80	0,8	0,6	1,3
Zorg	205	40	250	3,0	0,6	3,6
Overheid en zorg	255	75	330	1,9	0,6	2,5

De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.

Het beleidspakket verzwart de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 11,0 mld euro. Gezinnen betalen 4,0 mld euro meer belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 5,3 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 1,7 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 5,3 mld euro verhoogd. Dit komt vooral door het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwart (7,2 mld euro). Het gaat daarbij vooral om het terugdraaien van de verlaging van de tarieven in de vennootschapsbelasting.

Daarnaast wordt de dividendbelasting niet afgeschaft en komt er een extra vermogensbelasting voor huishoudvermogens boven de 1 mln euro. De **belastingen op milieu** worden door het beleidspakket verzwart (1,1 mld euro). De grootste lastenverzwaringen zijn de verhoging van de CO2-heffing en de introductie van een kilometerheffing voor vrachtwagens (zonder terugsluis). Het beleidspakket verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 2,6 mld euro. Het pakket verlaagt het lage btw-tarief terug naar 6%.

Het beleidspakket verlaagt de **gaswinning** en dit heeft een negatief effect op het EMU-saldo van 1,2 mld euro.

Tabel 2.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van het beleidspakket

	Basispad 2018-2021	Netto lastenverzwaring 2021	Basispad inclusief pakket
mld euro			
Inkomen en arbeid	-3,5	5,3	1,8
Vermogen en winst	-3,1	7,2	4,1
Milieu	2,9	1,1	4,0
Overig	2,2	-2,6	-0,4
Totaal beleidsmatige lasten	-1,5	11,0	9,5
w.v. gezinnen	-2,4	4,0	1,6
bedrijven	2,3	5,3	7,6
buitenland	-1,3	1,7	0,4
Gasbaten		-1,2	

3 Zorg

De collectieve zorguitgaven stijgen met 5,5 mld euro in 2021. Deze stijging is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 4,8 mld euro en een verhoging van de begrotingsgefinancierde zorguitgaven met 0,7 mld euro.

In de **curatieve zorg** worden binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen doorgevoerd. Deze worden gefinancierd door de Rijksbijdrage Zvw in totaal met 4,8 mld euro in 2021 te verhogen.

Zo wordt het verplicht **eigen risico** met ingang van 2019 afgeschaft, waardoor de collectieve zorguitgaven toenemen. In 2021 bedraagt deze toename 3,6 mld euro.

Daarnaast vindt er vanaf 2019 een intensivering plaats van 0,4 mld euro met het oog op extra uitgaven voor de wijkverpleging. Een deel van deze intensivering bestaat uit het ongedaan maken van de budgettaire afspraken met betrekking tot de wijkverpleging in de hoofdlijnenakkoorden.

Tot slot wordt de Rijksbijdrage Zvw verhoogd met het oog op verbetering van de arbeidsvoorwaarden. In 2021 bedraagt deze verhoging 0,8 mld euro.

De totale verhoging van de rijksbijdrage Zvw met 4,8 mld euro in 2021 betekent dat er meer collectieve middelen worden ingezet om de vereveningsbijdrage aan zorgverzekeraars te verhogen. Zorgverzekeraars kunnen daardoor de genomen maatregelen financieren zonder de zorgpremie extra te verhogen. Omdat de bijdrage uit de collectieve middelen wordt verhoogd zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.

Er worden geen wijzigingen aangebracht in het **verzekerde pakket**.

In de **langdurige zorg** wordt geïntensiveerd met het oog op het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden. Deze intensivering bedraagt 0,5 mld euro in 2021.

Bij de **overige zorg** wordt geïntensiveerd in de Wmo met het oog op het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden. Deze intensivering bedraagt 0,2 mld euro in 2021.

4 Macro-economische effecten

Het beleidspakket zorgt – ten opzichte van het basispad waar in het Regeerakkoord is verwerkt – voor een extra bbp-groei van gemiddeld 0,1%-punt per jaar. Het bbp neemt daardoor met 2,1% per jaar toe en ligt daarmee ruim boven de potentiële groei. De toename van het bbp komt door de hogere overheidsbestedingen, die

gemiddeld met 0,9% per jaar meer toenemen door intensiveringen in het onderwijs en de publiek gefinancierde zorg. De consumptie van huishoudens verandert niet. Het reëel beschikbaar inkomen neemt toe door de hogere werkgelegenheid en hogere lonen, maar af door de lastenverzwaring voor huishoudens.

De werkloosheid komt in 2021 0,7%-punt lager uit dan in het basispad door de hogere werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg (zie tabel 2.2) en een lager arbeidsaanbod. In een krappe arbeidsmarkt zijn de intensiveringen in de collectieve sector dermate expansief dat er bij de uitvoering knelpunten kunnen ontstaan. Het is daarom onzeker of de groei van de werkgelegenheid in de collectieve sector, en daarmee de daling van de werkloosheid, in deze mate gerealiseerd kunnen worden. De werkgelegenheid in de marktsector verandert nauwelijks. Het arbeidsaanbod neemt licht af, vooral door de voorgenomen verruiming van de mogelijkheden om eerder te stoppen met werken.

De contractlonen bij bedrijven stijgen gemiddeld met 0,3%-punt per jaar ten opzichte van het basispad, terwijl de inflatie gemiddeld 0,1%-punt lager uitkomt. De extra werkgelegenheid in de collectieve sector leidt tot daling van de werkloosheid waardoor de druk op lonen en prijzen toeneemt. De verlaging van het lage btw-tarief zorgt voor minder inflatie, waardoor de prijzen per saldo lager uitkomen.

Tabel 4.1 Macro-economische effecten van het beleidspakket

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	2,0	0,1	2,1
Consumptie huishoudens	2,0	0,0	2,0
Overheidsbestedingen	2,3	0,9	3,2
Investeringsbedrijven	3,1	0,0	3,1
Uitvoer goederen en diensten	4,1	-0,1	4,0
Lonen en prijzen			
Contractloon bedrijven	3,1	0,3	3,4
Consumentenprijsindex	2,2	-0,1	2,1
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	1,0	0,1	1,1
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	4,1	-0,7	3,4
Arbeidsinkomensquote bedrijven	74,0	0,2	74,2

5 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo bedraagt 1,0% bbb in 2021 door het beleidspakket. Dat is 0,6% bbb hoger dan in het basispad. Per saldo verandert het EMU-saldo initieel (dus exclusief doorwerkingseffecten) niet door de maatregelen. Wel werken de genomen maatregelen op middellange termijn macro-economisch verschillend door waardoor het saldo met 0,6% bbb verbetert. De doorwerkingseffecten aan de lastenkant zijn beperkt. Voor gezinnen veranderen de lasten (inclusief eigen risico) beperkt omdat de IB-lastenverzwaring grotendeels wordt gecompenseerd met lagere btw en lager eigen risico. De hogere lasten voor bedrijven gaan gepaard met beperkte effecten op investeringen en productie. Het verhogen van de dividendbelasting komt ten laste van het buitenland en heeft alleen een initieel effect op het EMU-saldo maar geen doorwerkingseffect. De intensiveringen in het onderwijs en de zorg worden juist gekenmerkt door forse doorwerkingseffecten. Die intensiveringen leiden tot een toename van de werkgelegenheid waardoor de werkloosheid afneemt en de lonen stijgen. Daardoor nemen de opbrengsten van de inkomensheffing toe, terwijl het aantal uitkeringen afneemt.

Het structureel saldo bedraagt 0,8% bbb in 2021. De hogere groei en daarmee gepaard gaande doorwerkingseffecten zorgen voor een verbetering van het structureel saldo met 0,6% bbb. Het structurele saldo ligt in 2018 onder de MTO-grens van -0,5% bbb.³De schuldquote daalt in 2021 ten opzichte van het basispad door zowel een verbetering van het EMU-saldo als een toename van het nominale bbb (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbb wordt veroorzaakt door zowel extra economische groei als hogere bbb-prijzen.

Tabel 5.1 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van het beleidspakket

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbb, basispad)	0,6	0,9	0,4	0,4
Initieel effect pakket (% bbb)	-0,3	-0,7	-0,4	0,0
Doorwerkingseffect pakket (% bbb)	0,1	0,4	0,5	0,6
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbb)	0,4	0,5	0,5	1,0
Structureel EMU-saldo (% bbb, basispad)	-0,6	-0,1	0,1	0,2
Effect pakket	-0,2	-0,5	0,0	0,6
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbb)	-0,8	-0,5	0,1	0,8
EMU-schuld (% bbb, basispad)	53,5	50,0	47,8	46,0
Effect pakket	-0,1	0,3	-0,1	-0,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbb)	53,5	50,3	47,7	45,2

³ Gezien de onzekerheid over de inschatting van het structurele begrotingssaldo hanteert de Europese Commissie een marge van 0,25% bbb bij de beoordeling van al of niet voldoen aan de middellangetermijndoelstelling (MTO). Zie pag. 53 van Europese Commissie, 2017, Vade Mecum on the Stability and Growth Pact 2017 Edition, Institutional paper 052. ([link](#))

6 Koopkrachteffecten

Als gevolg van het beleidspakket verbetert de totale mediane statische koopkracht van huishoudens met 0,2% gemiddeld per jaar ten opzichte van het basispad. De belangrijkste maatregelen die bijdragen aan het positieve koopkrachteffect zijn het afschaffen van het eigen risico zonder doorwerking in de zorgtoeslag en het terugdraaien van de verhoging van het lage btw-tarief (dat meeloopt in de koopkrachtberekeningen via de inflatie). Het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel (met bevroren tarieven op het niveau van 2017) heeft een negatief effect op de koopkracht.

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Het afschaffen van het eigen risico in de Zvw zonder doorwerking in de zorgtoeslag
- Het verhogen van de Wajong-uitkering naar 75% wml voor mensen met arbeidsvermogen
- Het verlagen van het tarief van de eerste schijf met 0,09%-punt (na het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel)

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel met bevroren tarieven op het niveau van 2017.
- Het invoeren van een vermogensbelasting voor vermogens vanaf 1 miljoen euro

Bepaalde maatregelen worden niet aan specifieke huishoudens toegewezen en komen tot uiting in de koopkracht via de inflatie. Voorbeelden betreffen indirecte belastingen zoals btw-aanpassingen en energiemaatregelen⁴.

Door het beleidspakket nemen de reële contractlonen bij bedrijven gemiddeld met 0,4%-punt per jaar meer toe dan in het basispad (zie hoofdstuk macro-economische effecten). De contractlonen versnellen met 0,3% per jaar, terwijl de inflatie per jaar 0,1% lager uitkomt. Deze aanpassingen in lonen en prijzen hebben een positief effect op de mediane koopkracht van 0,3% per jaar. Voor gepensioneerden is het koopkrachteffect van de aanpassingen in lonen en prijzen minder gunstig dan voor andere groepen, omdat de aanvullende pensioenen niet volledig meebewegen met de contractlonen (doordat ze beperkt worden geïndexeerd).

⁴ Bij specifieke wetsvoorstellen die betrekking hebben op dergelijke maatregelen, berekent het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wel vaak inkomenseffecten voor verschillende typen huishoudens.

De meeste huishoudgroepen in de medianentabel (zie tabel 6.1) gaan er in doorsnee op vooruit. Alleen bij de huishoudgroepen met hogere inkomens (> 350% wml) is er sprake van een afname van de koopkracht. Huishoudens met een inkomen tot 350% wml hebben vooral voordeel van afschaffen van het eigen risico (zonder de bijbehorende doorwerking in de zorgtoeslag). Voor hogere inkomens is het voordeel van deze maatregel kleiner. Het terugdraaien van het tweeschijvenstelsel heeft verder een negatief effect op de koopkracht van alle huishoudgroepen, waarbij het grootste inkomensverlies optreedt bij de hoogste twee inkomensgroepen (> 350% wml).

Werkenden gaan er in doorsnee met 0,1% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad, hetgeen met name een gevolg is van de toename van de reële contractlonen. Het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel heeft een relatief sterk negatief effect op de koopkracht van deze groep.

Uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden gaan er in doorsnee respectievelijk 0,6% en 0,4% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad. Deze groepen hebben ten opzichte van werkenden minder nadeel van het terugdraaien van het tweeschijvenstelsel, en meer voordeel van het afschaffen van het eigen risico (zonder de bijbehorende doorwerking in de zorgtoeslag).

Alleenverdieners (0,1%) gaan er ten opzichte van het basispad in doorsnee per jaar minder op vooruit dan alleenstaanden (0,3%) en tweeverdieners (0,2%). Alle groepen hebben voordeel van het afschaffen van het eigen risico. In vergelijking met alleenverdieners hebben tweeverdieners en met name alleenstaanden minder nadeel van het terugdraaien van het tweeschijvenstelsel.

Gezinnen zonder kinderen (0,2%) gaan er in doorsnee per jaar meer op vooruit dan gezinnen met kinderen (0,1%) ten opzichte van het basispad.

Maatregelen die niet meelopen in de koopkrachtberekeningen zijn de invoering van een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen en de invoering van een verplichte pensioenopbouw voor zelfstandigen.

Tabel 6.1 Ex-post koopkracht van het beleidspakket, gemiddeld over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	38	1,3	0,5
175-350% wml	37	1,5	0,2
350-500% wml	14	1,3	-0,1
>500% wml	11	1,0	-0,4
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,5	0,1
Uitkeringsgerechtigden	9	1,2	0,6
Gepensioneerden	26	1,1	0,4
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	1,4	0,2
Alleenstaanden	43	1,3	0,3
Alleenverdieners	6	1,3	0,1
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	25	1,5	0,1
Zonder kinderen	50	1,4	0,2
Alle huishoudens	100	1,3	0,2

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

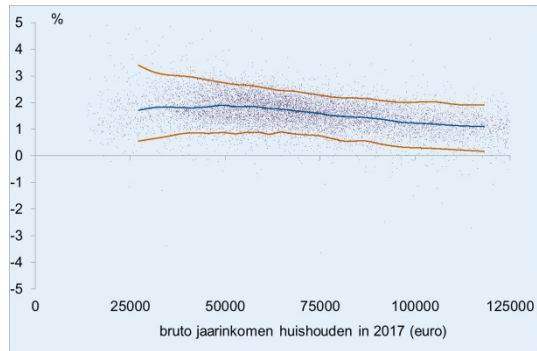
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

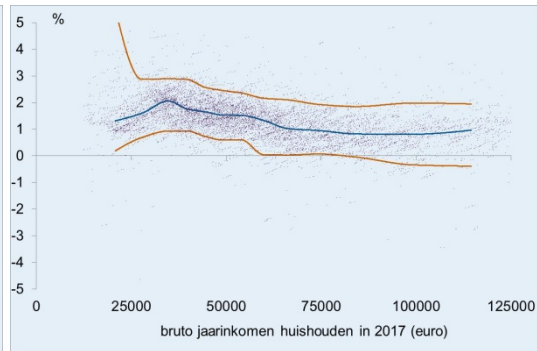
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot achttien jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 6.1 Spreiding koopkracht beleidspakket (inclusief basispad) over 2018-2021⁵

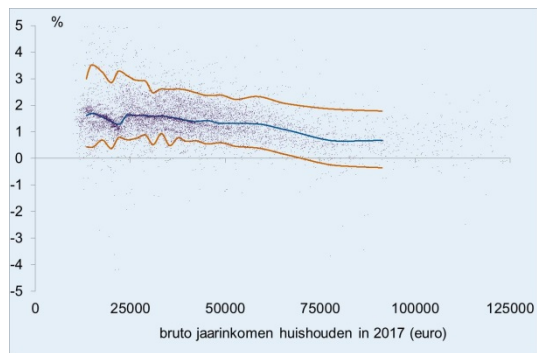
Werkende tweeverdiener

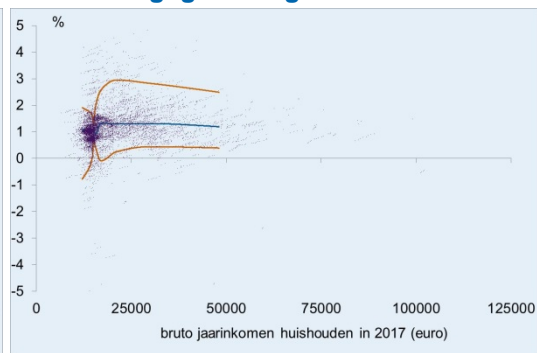
Werkende alleenverdiener

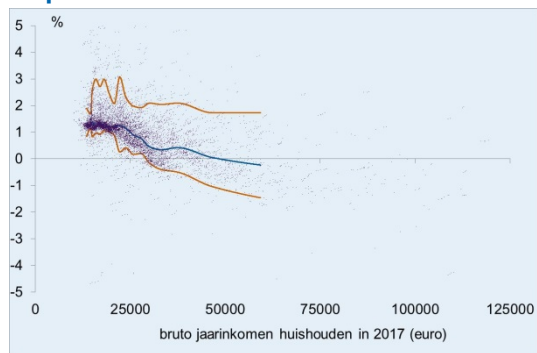
Werkende alleenstaande

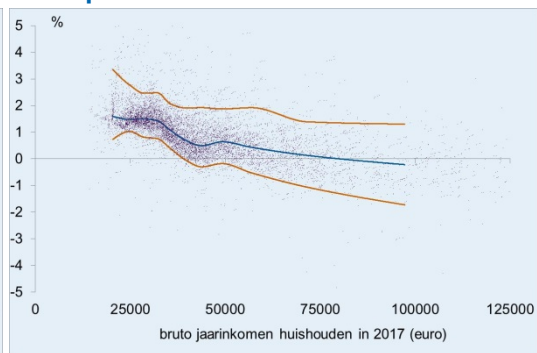
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁵ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2018-2021.

7 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn dan in het basispad. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 3,6% lager. Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen zijn het bevriezen (ook na 2021) van de tarieven op het niveau van 2017 (als onderdeel van het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel), het afschaffen van het eigen risico zonder doorwerking in de zorgtoeslag en het invoeren van een vermogensbelasting voor vermogens vanaf 1 mln euro.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Geen

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Het bevriezen (ook na 2021) van de tarieven op het niveau van 2017 (als onderdeel van het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel)
- Het verlagen van het tarief van de eerste schijf met 0,09%-punt (na het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel)
- Het afschaffen van het eigen risico in de Zvw zonder doorwerking in de zorgtoeslag.
- Het invoeren van een vermogensbelasting voor vermogens vanaf 1 mln euro
- Het verhogen van de Wajong-uitkering naar 75% wml voor mensen met arbeidsvermogen

Tabel 7.1 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van het beleidspakket

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket (a)	Effect beleidspakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	-0,1	-3,7	-3,6

(a) Basispad en basispad inclusief beleidspakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
 (b) Effect beleidspakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
 (c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad).

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn de invoering van een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen en de invoering van een verplichte pensioenopbouw voor zelfstandigen.

8 Structurele werkgelegenheidseffecten

In totaal verlagen de maatregelen van het beleidspakket de structurele werkgelegenheid in uren met 1,0%. Zowel fiscale maatregelen als maatregelen op het terrein van sociale zekerheid en de AOW-leeftijd dragen bij aan deze afname.

Tabel 8.1 Effecten van het beleidspakket op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-1,0
w.v. fiscaal	-0,4
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-0,3
AOW-leeftijd	-0,2

(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7.000 fulltime banen.

De fiscale maatregelen verlagen de structurele werkgelegenheid met 0,4%. Dit is vooral het gevolg van het bevriezen (ook na 2021) van de belastingtarieven op het niveau van 2017 (als onderdeel van het terugdraaien van de invoering van het tweeschijvenstelsel), het afschaffen van het eigen risico in de zorg en het terugdraaien van de verlaging van de vennootschapsbelasting.

Op het terrein van sociale zekerheid is de daling van de structurele werkgelegenheid vooral het gevolg van de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen en het terugdraaien van het aanscherpen van de claimbeoordeling bij arbeidsongeschiktheid. Extra banen bij de overheid en in de zorg geven een tijdelijke impuls aan de werkgelegenheid. Op de lange termijn blijft extra werkgelegenheid uit omdat extra werkgelegenheid in de collectieve sector ten koste gaat van de werkgelegenheid in de marktsector.

De partijen willen in overleg met sociale partners een regeling treffen voor vervroegde AOW voor mensen met zware beroepen en lage inkomens. Dit betekent dat deze mensen eerder zullen stoppen met werken en dit leidt tot een daling van de structurele werkgelegenheid. De maatregel is technisch ingevuld als een algemene

verlaging van de AOW-leeftijd met een half jaar⁶, aangezien het lastig is om zware beroepen⁷ af te bakenen en het voorstel geen concrete invulling bevat.

De kostenverschillen tussen het in dienst hebben van werknemers en het inhuren van zelfstandigen worden verkleind door de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen.

9 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket zorgt voor een verdere verslechtering van de houdbaarheid met 0,2% bbp (zie tabel 9.1). Hierdoor resulteert een negatief houdbaarheidssaldo van 0,6% bbp. Dit betekent dat op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. Het houdbaarheidssaldo neemt af ten opzichte van het Regeerakkoord doordat de uitgaven op lange termijn (over een aantal decennia) méér toenemen dan de inkomsten. Dit wordt vooral veroorzaakt door de negatieve uitwerking van het pakket op de structurele werkgelegenheid (zie hoofdstuk 8).

Tabel 9.1 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van het beleidspakket

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid RA	-0,4	-3
Effect beleidspakket	-0,2	-1
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-0,6	-5
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	0,6	5
Effecten na 2021	-0,8	-6

Ex ante, dat wil zeggen zonder rekening te houden met het effect op de werkgelegenheid en in- en uitverdieneffecten, verhoogt het pakket de uitgaven op lange termijn met 1,5% bbp. Dit betreft vooral intensiveringen bij de zorg (waaronder het afschaffen van het eigen risico in de zorgverzekering) die op lange termijn verder toenemen door de vergrijzing, een verbetering van de arbeidsvoorwaarden en een verruiming van de werkgelegenheid in de collectieve sector, een verlaging van de AOW-leeftijd en enkele wijzigingen in de verzekering tegen arbeidsongeschiktheid.

Het beleidspakket verhoogt ex ante op lange termijn de inkomsten met 1,5% bbp. Dit komt door een verhoging van de directe belastingen bij gezinnen en hogere lasten

⁶ Bij de berekening is ervan uitgegaan dat het een generieke maatregel betreft met hetzelfde budgettaire ex ante effect als de beoogde maatregel.

⁷ Zie ook Ministerie van Sociale Zaken Werkgelegenheid, 2017, Langer doorwerken en zware beroepen - uitvoering motie Voortman, Kamerbrief, 18 september. ([link](#)).

voor bedrijven. Bij gezinnen stijgen de directe belastingen door het terugdraaien van de lastenverlichting bij gezinnen en een verhoging van de vermogensrendementsheffing voor vermogens vanaf 1 miljoen euro. Dit effect wordt gemitigeerd door verlaging van de indirecte belastingen ten opzichte van het Regeerakkoord, vooral als gevolg van het niet laten doorgaan van de verhoging van het lage btw-tarief. Bij bedrijven stijgen per saldo de indirecte belastingen door een verhoging van de milieubelastingen en de directe belastingen, vooral door het terugdraaien van de beoogde verlaging van de vpb-tarieven en een hogere bankenbelasting.

Het pakket leidt tot een verlaging van de structurele werkgelegenheid met 1,0%. Dit is vooral het gevolg van fiscale maatregelen en de verlaging van de AOW-leeftijd (zie hoofdstuk 8). De lagere structurele werkgelegenheid heeft een negatief effect op de houdbaarheid van 0,3%-bbp omdat deze leidt tot een kleinere belastinggrondslag en lagere belastingopbrengsten.

Het negatieve houdbaarheidseffect van -0,2% bbp wordt volledig gerealiseerd na de kabinetsperiode. Het beleidspakket heeft een positief effect op het EMU-saldo in 2021 van 0,6% bbp. Na 2021 volgt een negatief effect van 0,8% bbp. Het saldo verslechtert vooral doordat de inverdieneffecten van de bestedingsimpuls deels tijdelijk zijn en doordat op lange termijn de werkgelegenheid afneemt en de zorguitgaven verder toenemen.

10 Overzicht maatregelen

Dit hoofdstuk geeft een gedetailleerde analyse van het aangeleverde beleidspakket en zijn effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

10.1 Uitgaven

Het beleidspakket intensificeert per saldo 9,8 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Veiligheid

- Er wordt 0,3 mld euro besteed om de lonen van medewerkers in de veiligheid en openbare orde te verhogen. (DLP_105_b)

Bereikbaarheid

- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (DLP_123_b)

Milieu

- Om de gaswinning tot 12 mld Nm³ te kunnen verlagen zijn investeringen in de infrastructuur en in nieuwe stikstofinstallaties nodig. Dit is een jaarlijkse intensivering van 0,3 mld euro tijdens de kabinetsperiode. Het structurele effect is 0. (DLP_117_b)

Onderwijs

- De lumpsumbekostigingen voor het onderwijs wordt met 0,8 mld euro verhoogd, beoogd voor een verbetering van de arbeidsvoorwaarden. ⁸ (DLP_105_a)
- De lumpsumbekostiging van het primair onderwijs wordt verhoogd met 0,7 mld euro voor vermindering van de werkdruk en verbetering van de arbeidsvoorwaarden. (DLP_103)

Zorg

- Het eigen risico wordt in 2019 afgeschaft, waardoor de collectieve zorguitgaven toenemen. In 2021 bedraagt deze toename 3,6 mld euro. Het gaat grotendeels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (DLP_109_a)
- De Rijksbijdrage Zvw wordt verhoogd met het oog op verbetering van de arbeidsvoorwaarden. In 2021 bedraagt deze verhoging 0,8 mld euro. (DLP_105_c)
- De contracteerruimte in de Wlz wordt verhoogd met het oog op het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden. In 2021 bedraagt deze verhoging 0,5 mld euro. (DLP_105_d)
- Vanaf 2019 wordt voor de wijkverpleging de budgetkorting uit het hoofdlijnenakkoord teruggedraaid. Tevens wordt, met het oog op extra uitgaven voor de wijkverpleging, de Rijksbijdrage Zvw verhoogd. In totaal gaat het om een verhoging van 0,4 mld euro. (DLP_104_a, 104_b)
- De Rijksbijdrage Wmo wordt verhoogd met het oog op het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden. In 2021 bedraagt deze verhoging 0,2 mld euro. (DLP_105_e)

Sociale zekerheid

- Er wordt extra geld beschikbaar gesteld voor armoedebestrijding en schuldhulpverlening. Het gaat om 0,8 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (DLP_114_e)
- De partijen willen in overleg met sociale partners een regeling voor vervroegde AOW voor mensen met zware beroepen en lage inkomens treffen. De maatregel is technisch ingevuld als een algemene verlaging van de AOW-leeftijd met een half jaar, aangezien het lastig is om zware beroepen af te bakenen en het voorstel geen concrete invulling bevat. De AOW-uitgaven nemen toe met 1,0 mld euro in 2021 (111_a). De maatregel leidt tot een daling van de uitgaven aan arbeidsongeschiktheid, WW en bijstand met 0,4 mld euro in 2021 (111_b). De

⁸ In de macro-economische doorwerking wordt voor lumpsumbekostigingen in het onderwijs een vaste verdeling over loonsom en materiële consumptie gebruikt, onafhankelijk van het doel van de maatregel.

doorwerking op de ontvangst van AOW-premie staat bij de lasten (111_c).
(DLP_111_a, 111_b, 111_d)

- De wajong-uitkering voor wajongers met arbeidsvermogen wordt verhoogd naar 75% wettelijk minimumloon. Dit betekent een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. Structureel heeft de maatregel geen effect, omdat er in het structurele bestand geen wajongers met arbeidsvermogen zitten. (DLP_114_d)
- De loondispensatie in de participatiewet wordt vervangen door loonkostensubsidie. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (DLP_114_c)
- Het terugdraaien van de aanscherping van de claimbeoordeling betekent een beperkte intensivering in 2021 en 0,3 mld euro structureel doordat meer mensen volledig arbeidsongeschikt worden verklaard. (DLP_114_b)
- Er wordt een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen geïntroduceerd, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen, conform de variant in het IBO. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Uiteindelijk leiden de uitkeringen tot een structurele intensivering van 1,3 mld euro. (DLP_122_b)
- De introductie van de loonaanvullingsuitkering in de WGA 80-99 wordt teruggedraaid. Dit is een beperkte intensivering in 2021. (DLP_114_a)

Overdrachten aan bedrijven

- De nieuwbouw van huurwoningen wordt via een investeringsfonds gestimuleerd. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro in 2021. (DLP_119)

Tabel 10.1 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Veiligheid	-0,3
Verbetering arbeidsvoorwaarden veiligheid en openbare orde (DLP_105_b)	-0,3
Bereikbaarheid	-0,1
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelwagens (exploitatiekosten) (DLP_123_b)	-0,1
Milieu	-0,3
Verlagen gaswinning naar 12 mld Nm ³ (investeringskosten) (DLP_117_b)	-0,3
Onderwijs	-1,5
Verhoging lumpsumbekostiging onderwijs (DLP_105_a)	-0,8
Verhoging lumpsum primair onderwijs (DLP_103)	-0,7
Zorg	-5,5
Afschaffen eigen risico, EMU relevant (DLP_109_a)	-3,6
Verhoging Rijksbijdrage Zvw (DLP_105_c)	-0,8
Verhoging contracteerruimte Wlz (DLP_105_d)	-0,5
Terugdraaien budgetkorting hoofdlijnenakkoord en verhoging Rijksdrage voor de wijkverpleging (DLP_104_a, 104_b)	-0,4
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (DLP_105_e)	-0,2
Sociale zekerheid	-1,6
Intensivering gerichte armoedebestrijding en schuldhulpverlening (DLP_114_e)	-0,8
Verlaging AOW-leeftijd, deel AOW-uitgaven (DLP_111_a, 111_b, 111_d)	-0,6
Verhoging wajong in 2018 naar 75% wml (DLP_114_d)	-0,1
Loonkostensubsidie i.p.v. loondispensatie (terugdraaien RA_524) (DLP_114_c)	-0,1
Terugdraaien maatregel RA_526: claimbeoordeling aanscherpen (DLP_114_b)	0,0
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (uitgaven) (DLP_122_b)	0,0
Terugdraaien maatregel RA_676: WGA 80-99 (DLP_114_a)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,6
Investeringsfonds nieuwbouw huurwoningen (DLP_119)	-0,6
Totaal	-9,8

10.2 Lasten

Het beleidspakket verhoogt de collectieve lasten met per saldo 11,0 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging van 11,0 mld euro is opgebouwd uit een verhoging van 4,0 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 5,3 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,7 mld euro voor het buitenland. Daarnaast nemen de aardgasbaten met 1,2 mld euro af.

Inkomen en arbeid

- Zelfstandigen worden verplicht tot pensioenopbouw tot het niveau van de socialepremiegrens. De hogere aftrek van pensioenpremies kost 0,7 mld euro in 2021. De pensioenuitkeringen zijn in dat jaar nog beperkt, structureel zijn

belastbare pensioenuitkeringen hoger door de hogere pensioenpremies. Deze maatregel betreft niet de zogenaamde 'witte vlek' van werknemers die geen verplicht pensioen opbouwen omdat ze niet onder een cao vallen. (DLP_112_e, 112_c, 112_d)

- De lasten voor gezinnen dalen met 0,2 mld euro in 2021, doordat men eerder AOW ontvangt en daarom geen AOW-premie meer betaalt. De effecten van vroegpensioen op de AOW en andere uitkeringen staan bij de uitgaven (111_a,b). (DLP_111_c)
- Het tarief van de eerste schijf wordt verder verlaagd met 0,09%-punt. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro in 2021. (DLP_121)
- Het invoeren van het tweeschijvenstelsel in box 1 wordt teruggedraaid. In plaats daarvan wordt het huidige stelsel met vier belastingschijven gehandhaafd. Bovendien worden de tarieven van de vier schijven zowel in 2021 als in de structurele situatie gelijk gesteld aan de belastingtarieven die momenteel gelden in 2017. Dit is een lastenverzwaring van 5,8 mld euro in 2021 en 6,4 mld euro structureel. (DLP_110_a)
- De 30%-regeling voor ingekomen werknemers wordt in 2019 volledig afgeschaft. Dit betreft een verdere aanscherping van maatregel RA_558 en betekent een extra lastenverzwaring van 0,5 mld euro. (DLP_108)
- Er wordt een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen geïntroduceerd, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen, conform de variant in het IBO. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Structureel leidt de premieheffing tot een netto lastenverzwaring van 0,7 mld euro. (DLP_122_a, 122_c)

Vermogen en winst

- De voorgenomen verlaging van de vennootschapsbelasting (RA_575) vervalt. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 3,3 mld euro. (DLP_102)
- De afschaffing van de dividendbelasting in 2020 vervalt (RA_668). Per saldo betekent dit een lastenverzwaring voor het buitenland van 1,4 mld euro. (DLP_107)
- Er wordt een vermogensbelasting ingevoerd voor huishoudvermogens van 1 mln euro of hoger. Deze heffing vervangt de vermogensrendementsheffing niet, maar is een parallelle heffing in box 3. Voor huishoudvermogens tussen de één en twee miljoen euro geldt een tarief van 1%, en voor huishoudvermogens vanaf twee miljoen euro geldt een tarief van 2%. Dit is een lastenverzwaring van 1,4 mld euro in 2021. (DLP_113)
- De bankenbelasting wordt taakstellend verhoogd met 1 mld euro. (DLP_106_b)
- De aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (CoCo's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars vervalt conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame

Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro in 2021 en 0,3 mld euro structureel. (DLP_106_a)

Milieu

- In plaats van een verlaging van het vaste verminderingsbedrag in de energiebelasting met 51 euro (RA_607) wordt deze verhoogd met 49 euro. Dit betekent een lastenverlichting voor gezinnen van 0,7 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro. (DLP_116)
- De verhuurderheffing wordt verlaagd voor woningcorporaties die investeren in renovatie en verduurzaming. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,6 mld euro. (DLP_120)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,2 mld euro. (DLP_123_c)
- Er wordt een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) ingevoerd met een opbrengst taakstellend van 1,4 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven 1,1 mld euro en voor het buitenland met 0,3 mld euro en gaat gepaard met exploitatiekosten en accijnsderving. (DLP_123_a, 123_d)
- De CO₂ heffing wordt taakstellend met 1,2 mld euro verhoogd. (DLP_115)

Overig

- De verhoging van het lage btw-tarief naar 9% wordt teruggedraaid. Dit betekent een lastenverlichting voor gezinnen van 2,0 mld euro en voor bedrijven van 0,6 mld euro. (DLP_101)

Gasbaten

- De gaswinning wordt verlaagd naar 12 mld Nm³. Dit verlaagt de overheidsontvangsten met 1,2 mld euro. Er is geen structureel effect op de overheidsbegroting. (DLP_117_a)

Tabel 10.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	5,3
Verplichte pensioenopbouw voor zelfstandigen (DLP_112_e, 112_c, 112_d)	-0,7
Verlaging AOW-leeftijd, deel AOW-premies (DLP_111_c)	-0,2
Verlagen tarief eerste schijf (DLP_121)	-0,2
Terugdraaien tweeschijvenstelsel met constante tarieven na 2021 (DLP_110_a)	5,8
Volledig afschaffen 30% regeling (DLP_108)	0,5
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (premies) (DLP_122_a, 122_c)	0,0
Vermogen en winst	7,2
Tarief vennootschapsbelasting blijft onveranderd (terugdraaien RA_575) (DLP_102)	3,3
Niet afschaffen dividendbelasting (terugdraaien RA_668) (DLP_107)	1,4
Vermogensbelasting voor vermogens vanaf 1 miljoen euro (DLP_113)	1,4
Verhogen bankenbelasting (DLP_106_b)	1,0
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (DLP_106_a)	0,1
Milieu	1,1
Verlagen energiebelasting (DLP_116)	-0,8
Verlagen verhuurderheffing en introductie renovatie- en verduurzamingsprikkels (DLP_120)	-0,6
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelwagens (accijnsderving) (DLP_123_c)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelwagens (bedrijven) (DLP_123_a, 123_d)	1,4
Verhogen CO ₂ heffing (DLP_115)	1,2
Overig	-2,6
Lage btw-tarief blijft 6% (terugdraaien RA_580) (DLP_101)	-2,6
Totaal beleidsmatige lasten	11,0
w.v. gezinnen	4,0
bedrijven	5,3
buitenland	1,7
Gasbaten	
Verlagen gaswinning naar 12 mld Nm ³ (DLP_117_a)	-1,2

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (088) 984 60 00

info@cpb.nl | www.cpb.nl

November 2017